

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย

Local Wisdom - Based Model to Build up Community Strength
in Chiang Rai Province

สมบุญ ธรรมลังกา¹

Somboon Tumlangka

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเชียงรายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ1) ศึกษาบริบททางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ของชุมชนที่เข้มแข็ง 2) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน 4) พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน 5) จัดทำกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ โดยในเชิงคุณภาพผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ และประชาชนชาวบ้าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสรุป และการจำแนกประเภทของข้อมูล ในเชิงปริมาณผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชนจำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆเหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด

คำสำคัญ : การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเข้มแข็ง, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Abstract

This research was a case study research of Chiang Rai Province. The research objectives were 1) to investigate social context, political context, cultural context and economic context of strengthened communities in Chiang Rai province. 2) to study the local wisdom-based to build up the community strength 3) to study factors affecting the community strength 4) to develop a model of local wisdom-based to build up the community strength 5) to formulate strategic plans of local wisdom – based model for practices. This research was a qualitative and quantitative research. In the qualitative method the data were collected by the researcher's observation and interview with a few numbers of community leaders, community development experts and the so-call local philosophers. The qualitative data were organized and concluded. In the quantitative method the data were collected by a questionnaire to survey 400 samples of community leaders. The quantitative data were analyzed by statistics of percentage, arithmetic mean, standard deviation and multiple regression.

The research revealed that in terms of social context of the strengthened communities in Chiang Rai province, they were kinship society with the social structure both in horizontal and vertical levels. In terms of political context the communities were empowered to be self-governed by clusters of 10-12 households (Kum). In terms of cultural context they still deserved their tradition, beliefs and ceremonial activities from their ancestor. In terms of economic context the communities had their own natural resources as their capital products and they were cooperative for good productivity and marketing. As for the local wisdom – based to build up the community strength there were much local wisdoms such as local leadership, learning and transferring of local knowledge, conversation of natural resources and adjustment to the current changes. As for the factors effecting the community strength there were the community learning process, the network of relationship and the local wisdom. The affecting factors were used to develop local wisdom-based model to build up the community strength including the factors to measure the community strength. As for the formulation of strategic plans for practices there were community management strategy, community participation strategy, building up learning process strategy, the network of social relationships strategy and proud consciousness of their hometown strategy.

Keywords : Build up Community strength, Local wisdom

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 7 (พ.ศ.2504 - 2539) มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จึงก่อให้เกิดผล การเปลี่ยนแปลงที่ประสบความสำเร็จ ทำให้เศรษฐกิจ ของประเทศมีความเจริญก้าวหน้า ประชาชนมีรายได้ เพิ่มขึ้น แต่ก็ประสบปัญหาด้านการกระจายรายได้สู่ ประชาชนไม่ทั่วถึง และปัญหาด้านต่าง ๆ ตามมาอีก มากมาย เช่น ปัญหาด้านครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงเป็น ครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหา การแพร่ระบาดของเสพติด ปัญหาอาชญากรรม กระแส

บริโภคนิยมเน้นวัตถุนิยม การเคลื่อนย้ายแรงงานจาก ชนบทเข้าสู่เมืองหลวงมากขึ้น รวมทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนเป็นเหตุ ให้สังคมอ่อนแอ ทำให้เห็นว่า การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้น ด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวนั้นไม่เพียงพอ ดังนั้นการ พัฒนาศักยภาพประเทศไทย ตามแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการพัฒนาประเทศ ที่ เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้มีส่วนร่วม การ พัฒนาที่ผ่านมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 – 10 (พ.ศ. 2540 - 2554) ได้เน้นการพัฒนา

แบบองค์รวม โดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติเพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศอย่างรอบด้าน ขณะเดียวกันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 - 2559) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่าง ยั่งยืน โดยสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยและสังคมไทยให้มีการ เรียนรู้ตลอดชีวิต ตระหนักถึงคุณค่า วัฒนธรรม และภูมิ ปัญญาไทย รวมถึงการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ให้มีการ อนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนให้คนใน ชุมชนมีส่วนร่วมคิด และกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น บนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ ในชุมชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะใน การประกอบอาชีพ

ประเทศไทย ภายใต้กระบวนการพัฒนามี แนวโน้มที่จะรับวัฒนธรรม ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของต่างประเทศเข้ามาพัฒนาประเทศมาก ยิ่งขึ้นตามลำดับ จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันถูก ครอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทาง ความคิดและภูมิปัญญาตะวันตก จนตกเป็นทาสของระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยม ตลอดจน กระแสความทันสมัย ที่มาจากโลกตะวันตกและมีอิทธิพล ครอบคลุมทั่วโลก คนไทยและสังคมไทยได้ถูกกระแส เหล่านี้ผลักดันให้ปรับเปลี่ยนความคิด คุณค่า และความ เชื่อเกี่ยวกับชีวิต จนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พร้อมกับ สถานการณ์ต่าง ๆ ของโลกที่ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว ซึ่ง ล้วนมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน จึง เป็นเหตุให้ “สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” ใน ขณะเดียวกันความรู้พื้นบ้าน ดังเช่นคนไทยสมัยก่อนมีภูมิ ปัญญาหรือความรู้อันชาญฉลาดในการประดิษฐ์ คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม แก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขสืบถึง ปัจจุบัน โดยภูมิปัญญาและความรู้พื้นบ้านเหล่านี้ ได้ เสริมสร้างคุณลักษณะแก่สังคมไทย ให้เกิดความมั่นคง ทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง และยังคงรักษาเอกลักษณ์ที่น่าภาคภูมิใจ รวมทั้ง วัฒนธรรมอันดีงาม ควบคู่ไปกับการพัฒนาให้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization)

ดังนั้น ชุมชน ซึ่งเป็นสังคมขนาดกลางที่เชื่อมโยงสังคม ขนาดเล็ก คือ บ้าน โรงเรียน กับสังคมใหญ่ คือ ประเทศ ชาติ และโลก ชุมชน มีทั้งบุคคล องค์ความรู้และสถานที่ สามารถให้การศึกษา ในการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ ชุมชนหรือท้องถิ่นจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่ เป็นอยู่ในสังคมนั้น ๆ จะมีวิถีชีวิตตามสภาพของแต่ละ ท้องถิ่น สามารถนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ มาใช้ได้ อย่างมีคุณค่า เกิดประโยชน์และรู้จักวิธีการดูแลรักษา สิ่งแวดล้อม ให้คงอยู่กับชุมชน สิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรง วิถีชีวิต ที่แท้จริงนั่นคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมจากประสบการณ์ของ คนในชุมชนมาเป็นเวลานาน มีการเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย วิธีการที่ง่ายและเหมาะสมตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น หากพิจารณาอย่างรอบด้านแล้ว พบว่า ชุมชนในยุค ปัจจุบันมีความอ่อนแอ เนื่องจากขาดวัฒนธรรมในความมี น้ำใจ ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความ รักความหวงแหนในชุมชนน้อยลง เกิดการเปลี่ยนแปลงใน ชุมชนทุก ๆ ด้าน รวมทั้งสภาพปัญหาต่าง ๆ ตามมา มากมาย การแก้ไขปัญหาเหล่านั้นทำได้ยากขึ้น ศักยภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หายไป ชุมชนจึงขาดรากฐานใน การพัฒนาตนเอง แต่ในทางตรงข้ามชุมชนที่มีศักยภาพใน การพึ่งพาตนเอง ได้อาศัยวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นใน ชุมชน มีจิตวิญญาณผูกพันกัน มีความรักใคร่สามัคคี ช่วยเหลือแบ่งปันกัน สามารถควบคุมและจัดการปัญหา ท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ เป็นชุมชน ที่เข้มแข็ง พร้อมรับผลกระทบจากภายนอกได้ (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามพิทยาพงศ์, 2540 : 8 – 10)

จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่เหนือสุด ของประเทศไทย จากการวิเคราะห์สภาพบริบททั่วไปของ จังหวัดเชียงราย พบว่าชุมชนส่วนใหญ่ยังมีสภาพแวดล้อม ที่เป็นจุดอ่อนที่สังคมและชุมชนควรต้องแก้ไขอีกหลาย ประการ เช่น สถาบันครอบครัวและวิถีชีวิตประชาชน เกิดผลกระทบจากปัญหาหนี้สิน ปัญหาขาดที่ดินทำกิน ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม โดยเฉพาะการ ลดลงของพื้นที่ป่าไม้ คุณภาพอากาศต่ำ มีมลพิษและฝุ่น ละอองเกินมาตรฐาน ในฤดูแล้งปัญหามลพิษจาก หมอก ควัน ขยะ และน้ำเสียจากชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ยังมี

ฐานะยากจน จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามยังมีชุมชนในจังหวัด เชียงราย ได้มีความพยายามโดยบุคคล กลุ่มคน องค์กร ทางสังคม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการบริหารจัดการ แก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความ เข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ วัฒนธรรม อันมีผลกระทบกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของ คนทั่วไปในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขได้ ดังนั้น ผู้วิจัย จึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีความเข้มแข็งนั้น มี บริบททางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เป็นอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน และมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร รวมทั้ง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรเป็น อย่างไร จึงจะเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ซึ่ง รูปแบบที่พัฒนาขึ้นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการเสนอ ทางเลือกให้กับชุมชนอื่นๆที่ยังอยู่ในสภาพอ่อนแอ ให้ได้มี โอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ของชุมชนที่ได้รับการ พัฒนาความเข้มแข็งแล้วไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง ไปสู่ความเข้มแข็งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในชุมชนต่อไป และควรมีกลยุทธ์นำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปใช้อย่างไร จึง จะทำให้รูปแบบได้ถูกนำไปใช้ในวงกว้างแก่ชุมชนอื่นๆอย่าง แท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ของชุมชนที่มีความเข้มแข็งใน จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษา การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของ ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย
4. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานใน จังหวัดเชียงราย
5. เพื่อจัดทำกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริม สร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ฐาน ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และกระบวนการวิจัยเชิง ปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษากระบวนการ ของปรากฏการณ์ (Phenomena) ทางสังคม การ เมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชน และการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน โดยมี วิธีดำเนินการวิจัยเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาบริบททางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและ เศรษฐกิจ ของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ขั้นตอนที่ 2 การใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อ ความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย และ ขั้นตอนที่ 5 จัดทำกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ใช้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ ชาวบ้าน ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวนหมู่บ้าน ละ 10 – 12 คน และส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ได้ใช้กลุ่ม ตัวอย่างในการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของ ชุมชนคือผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน ในจังหวัดเชียงราย จำนวน 400 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการตรวจสอบ ความเหมาะสมรูปแบบได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการจัดทำกลยุทธ์การนำ รูปแบบไปใช้ในการพัฒนาชุมชนได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 คน

เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบ สัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และบันทึกการสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสร้าง ข้อสรุปโดยการจำแนกประเภทข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิง

ปริมาณโดยหาค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาด้านบริบททางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชนที่มีความเข้มแข็งใน จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นแบบ แนวนอนหรือแนวนราบ มีการรวมกลุ่มของสมาชิกด้วยการ กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชุมชน มีการบริหารจัดการกลุ่มโดย มีโครงสร้างรูปแบบคณะกรรมการ แบ่งหน้าที่และความ รับผิดชอบร่วมกัน มีการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการสร้างเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดพลังในการดำเนิน กิจกรรมร่วมกัน ส่วนทางด้านการเมืองและการปกครอง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองออกเป็นหมวดหรือ เป็นคุ้ม ๆ ละ จำนวน 10 – 12 หลังคาเรือนเพื่อช่วยการ บริหารและประสานการดำเนินกิจกรรม มีการสร้าง อำนาจการต่อรองโดยมีกฎ ระเบียบและข้อบังคับของ ชุมชน มีการรณรงค์กิจกรรมทางการเมืองในการไปใช้สิทธิ การเลือกตั้งทุกระดับ สำหรับด้านวัฒนธรรม พบว่า มี วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน มีการปฏิบัติ สืบทอด การอนุรักษ์ พื้นฟู จากบรรพบุรุษสู่รุ่นต่อรุ่นมาตั้งแต่อดีต ส่วน ทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า มีทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้นทุน ในการผลิต และการดำรงชีพของชุมชนมีการ จัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในการผลิต การจำหน่าย การระดม ทุน การออมทรัพย์เพื่อเป็นสถาบันทางการเงินของชุมชน มีกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้เพื่อส่งเสริมด้าน เศรษฐกิจของชุมชน

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย พบว่า มีภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง จำนวน 8 ด้าน คือ ด้านเกี่ยวกับผู้นำ ด้านการรวมกลุ่มกิจกรรม ด้านการ บริหารจัดการกลุ่ม ด้านการเรียนรู้ และการถ่ายทอดองค์ ความรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการปรับตัว ต่อ

กระแสการเปลี่ยนแปลง และด้านการสร้างจิตสำนึกรักถิ่น ฐานของคนในชุมชน

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของ ชุมชน ในจังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความ เข้มแข็งของชุมชน มี 4 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้าน กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยด้านระบบเครือข่าย ปัจจัยด้าน ระบบความสัมพันธ์ และปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี

การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัด เชียงราย ประกอบด้วยฐานความสำเร็จ โดยใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น จำนวน 8 ด้าน คือด้านเกี่ยวกับผู้นำ ด้านการ รวมกลุ่มกิจกรรม ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม ด้านการ เรียนรู้ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้านการสร้าง เครือข่าย ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ด้านการปรับตัว ต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง และด้านการสร้างจิตสำนึกรักถิ่นฐานของคนในชุมชน กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากร บุคคล การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการ พัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม สาธารณะชุมชน และขยายเครือข่ายความร่วมมือ นอกจากนี้ยังมี สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการในกระบวนการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคือ การสร้างระบบ เครือข่าย กระบวนการเรียนรู้ ระบบความสัมพันธ์ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และผลที่ คาดหวัง โดยมีตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน จำนวน 6 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการปกครอง ด้าน องค์กรชุมชนด้านวัฒนธรรม ด้านการเรียนรู้ และด้าน เศรษฐกิจ

การจัดทำกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ได้จัดทำกลยุทธ์ จำนวน 5 กล ยุทธ์ คือ กลยุทธ์ส่งเสริมความเข้มแข็งการบริหารจัดการ ชุมชน กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ชุมชน กลยุทธ์สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหาร จัดการชุมชน กลยุทธ์สร้างเครือข่ายการบริหารจัดการ ชุมชน และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดในการบริหาร จัดการชุมชน

อภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาบริบททางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชน ที่มีความเข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้นอาจเป็นเพราะ ชุมชนมีระบบความสัมพันธ์อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ให้เกิดความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย มีความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งด้านการทำงานร่วมกันในระบบกลุ่มและเครือข่าย รวมถึงการที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างจิตสำนึกที่ดีมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ร่วมมือกันในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู บำรุงรักษา ให้คงอยู่คู่กับชุมชน สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544 : 51 - 56) ได้ค้นพบองค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ภายใต้การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน คือ มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกันและ มีความรักท้องถิ่น รักชุมชน และ มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี เช่นเดียวกับ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรีงามวิทย์พงศ์ (2540 : 9 – 10) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง คือ เป็นชุมชนที่มีความเป็นปึกแผ่นในทางกายภาพหรือรูปธรรม สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพ การพึ่งพาอาศัยและร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม มีค่านิยม ความเชื่อร่วมกัน และมีความผูกพัน ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงในด้านทุน แรงงาน ทรัพยากร สามารถควบคุมและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก อีกทั้งอาศัยกระบวนการเรียนรู้ และภูมิปัญญาของตนเองทั้งในด้านเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี มีผลทำให้ชุมชนมีความรู้ ความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้

2. ผลการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่หลากหลาย แต่ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ การรวมกลุ่ม เป็นกระบวนการเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาของชุมชน เมื่อเกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ของชุมชนขึ้น การรวมกลุ่มในอดีตจะเป็นการช่วยเหลือ

เกื้อกูลซึ่งกันและกันทั้งด้านแรงงาน เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้นได้รวมกลุ่มโดยอาศัยประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อในการทำกิจกรรมร่วมกัน จะมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและผู้นำกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนเพื่อปรึกษาหารือ และนำไปสู่การปฏิบัติหรือแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน สอดคล้องกับสถาบันเพื่อความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก (2552 : 26) ได้สรุปว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ได้ดำเนินการโดยมีผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ วารุณี พงษ์ภิญโญ (2545: 5) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านอัมพวัน หมู่ที่ 8 ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการดำเนินกิจกรรมการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนพบที่เด่นชัด คือ กระบวนการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่มีจุดประสงค์เดียวกัน และการตั้งคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อบริหารจัดการกันเองภายในชุมชน

3. ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเชียงราย พบว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีจำนวน 4 ปัจจัยคือกระบวนการเรียนรู้ ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยมวัฒนธรรมประเพณี ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ทั้ง 4 ปัจจัยนี้เป็นเหมือนตัวเชื่อมโยงการทำงานของกลุ่มหรือองค์กรชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มที่มีอยู่ในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชนที่มีพื้นฐานมาจากกระบวนการความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพราะแต่ละกลุ่มหรือองค์กรชุมชนจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยสมาชิกทุกคนจะมีความรัก ความสามัคคี มีกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมให้เกิดการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน สอดคล้องกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2545 : 5) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น มีทุนสังคมเป็นหัวใจสำคัญ ที่ตั้งอยู่บนรากฐานวัฒนธรรมไทย คือ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และสั่งสมมา มีโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบที่เอื้อต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และกลุ่มหรือองค์กรสาธารณะในภาคประชาสังคมที่เข้ามาหนุนเสริม เป็นเครือข่าย ส่วนปัจจัยด้านคุณลักษณะผู้นำ ไม่ส่งผลต่อ

ความเข้มแข็งของชุมชนด้านใดเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าตามบทบาทของผู้นำกลุ่มหรือเครือข่ายต่าง ๆ จะเน้นไปที่การกระตุ้น ส่งเสริม ชักจูงให้สมาชิกได้รวมกลุ่ม แนะนำให้คำปรึกษาแก่สมาชิกกลุ่มหรือเครือข่ายต่าง ๆ จึงไม่ได้เป็นผู้ลงมือปฏิบัติงานของกลุ่มหรือเครือข่ายต่าง ๆ โดยเป็นผู้ผลักดันอยู่เบื้องหลังกลุ่มหรือเครือข่ายต่าง ๆ ของชุมชน สอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2541 : 14) ได้กล่าวว่า ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้โอกาสได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตนเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์กับชุมชน ดังนั้นผู้นำ คือผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่างๆของสมาชิกและองค์กรชุมชน ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

4. ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย พบว่า เป็นรูปแบบที่มีฐานจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้ชุมชนพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งมีการผสมผสานองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน ซึ่งมีความแตกต่างจากรูปแบบอื่น ที่เน้นกระบวนการต่างๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ความสำเร็จที่มีมูลค่าเป็นวัตถุ ทรัพย์สินหรือเงินทองสำหรับรูปแบบที่พัฒนาขึ้นครั้งนี้ เป็นการผสมผสานองค์ความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากบรรพบุรุษ และมีการพัฒนาโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การลองผิดลองถูกและการประยุกต์ใช้ให้ได้รูปแบบและวิธีการที่ดีในการปฏิบัติ และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง เป็นคุณค่าดั้งเดิมของสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจและการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ สอดคล้องกับสถาบันเพื่อความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก (2552:40) ได้สรุปกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ คือ มีการเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคลอันเป็นหัวใจที่สำคัญต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน มีการวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาทางเลือกและดำเนินกิจกรรมตามทางเลือกที่กำหนด มีการประเมินผลของกิจกรรมพัฒนาโดยชุมชน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งเช่นเดียวกับอนุชาติ พวงสำลี (2542 : 82) ได้อธิบาย

เรื่องความเข้มแข็งชุมชนในมิติต่างๆจะต้องมีความเป็นพลวัตที่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและบริบทของชุมชนต่างๆตลอดเวลา ภายในชุมชนจึงควรมีพลังสร้างสรรค์ 6 ประการด้วยกัน คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทรและพลังเรียนรู้ โดยมีตัวชี้วัด 7 ประการคือ จำนวนผู้นำตามธรรมชาติต่อประชากร จำนวนสมาชิกของกลุ่มต่อประชากร อัตราเพิ่มของจำนวนเงินออมของชุมชน จำนวนองค์กรธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ อัตราของเงินสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน อัตราการเพิ่มของรายได้ของธุรกิจท้องถิ่นชุมชนเป็นเจ้าของ และจำนวนการเป็นสมาชิกองค์กรภายนอกชุมชน สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่ควรนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของแต่ละชุมชนต่อไป

5. ผลการจัดทำกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ได้จัดทำกลยุทธ์จำนวน 5 กลยุทธ์คือ กลยุทธ์การส่งเสริมความเข้มแข็งการบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์สร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์สร้างเครือข่ายการบริหารจัดการชุมชน และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดในการบริหารจัดการชุมชน ในแต่ละกลยุทธ์ดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กับสมาชิกในชุมชนได้รับทราบและเข้าใจโดยทั่วกันและดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมจึงจะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติ คล้ายกันกับ กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 34 – 44) ได้กล่าวว่า กลยุทธ์ที่สำคัญของการพัฒนาองค์กรชุมชน มี กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนากิจกรรม และ กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนาโครงสร้างองค์กร 3) กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนาทรัพยากรบุคคล 4) กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนาทรัพยากรวัตถุ เช่นเดียวกับ อนุชาติ พวงสำลี (2541: 249 – 250) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นับเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้เนื่องจากการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา และการสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือกลยุทธ์การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดในการบริหารจัดการ เห็นว่ายุคปัจจุบันคนวัยหนุ่มสาวส่วนมาก

ได้ออกไปประกอบอาชีพภายนอกชุมชนกันมากขึ้น ควรมีกระบวนการและวิธีการอย่างไรให้กลุ่มคนดังกล่าวเกิดความรัก ความผูกพัน ห่วงแหนความเป็นเจ้าของชุมชนของตนเอง และกลับมาให้การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าและเข้มแข็งในที่สุด ดังนั้นชุมชนจึงควรมีแบบแผนการปฏิบัติที่ต่อเนื่องให้กลายเป็นประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนเพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้พื้นฐานการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างของชุมชนโดยเริ่มจากพ่อแม่ ผู้อาวุโสและผู้นำ เป็นผู้กระทำให้เกิดเป็นแบบอย่างที่ดี จะทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ มีความรักความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จึงควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรเอกชนเป็นผู้กำหนดนโยบาย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติดังนี้

1.1 การประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานให้แก่ภาคส่วนราชการและเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนทุกชุมชนได้ทำความเข้าใจให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้ที่มีส่วนได้เสียในแต่ละชุมชน ได้รับรู้และนำไปสู่การประชาคมไปประยุกต์ใช้ต่อไป อาจจัดทำในรูปเอกสารคู่มือปฏิบัติงาน การจัดอบรม ประชุมสัมมนาเพื่อสร้างความเข้าใจและจงใจให้บุคคลและหน่วยงานที่ร่วมรับผิดชอบได้เข้าใจเหตุผล และความสำคัญของนโยบายและแสวงหาแนวทางไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ

1.2 การกำหนดนโยบายการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆจากผู้นำและผู้มีอำนาจจากส่วนกลาง ลงสู่ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยเริ่มต้นจากนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ จนถึงส่วนท้องถิ่นเช่นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน พระสงฆ์ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ให้การสนับสนุนและร่วมมือกันนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง

1.3 มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าภาพหลักในความรับผิดชอบด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน จัดตั้งองค์กรหรือสถาบันเพื่อการบริหารและประสานงานที่บูรณาการตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับหมู่บ้าน ในการประสานนโยบายและแผนการปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทุกระดับ

1.4 มีการตรวจสอบ ควบคุม กำกับ ดูแล และประเมินผล มีการวางระบบไว้ชัดเจนตั้งแต่เริ่มลงมือปฏิบัติ อาจมีการมอบหมายให้ผู้บริหารโครงการหรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้น มีการรายงานผลการปฏิบัติเป็นระยะ และนำผลการประเมินแต่ละระยะมาปรับปรุงแนวทางปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องเอาใจใส่และให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน โดยมีแผนแม่บทในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีประโยชน์ได้เสีย (Stake Holder) ในท้องถิ่นอย่างจริงจัง มีกลไกพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด สถานศึกษา เกษตรตำบล พัฒนาชุมชน กลุ่มองค์กรและเครือข่าย ในชุมชนและท้องถิ่น ให้มีทิศทางการทำงานร่วมกัน และประสานความร่วมมือทั้งทรัพยากรบุคคล วิชาการและงบประมาณ ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ

3. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ควรมีการปรับกระบวนการทำงานของคนในชุมชนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยการส่งผ่านภารกิจอันยิ่งใหญ่ ให้สืบทอดและเชื่อมต่อสู่ลูกหลานในรุ่นต่อ ๆ ไป ให้เกิดความสำนึกในการพัฒนาและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สร้างความน่าเชื่อถือในเรื่องความสามัคคี ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง หากชุมชนมีความพร้อมในทุกด้านย่อมจะทำให้เป็นชุมชนเข้มแข็งด้วยการพึ่งตนเองมากกว่าการพึ่งพาจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน นอกจากนี้ชุมชนจึงควรมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในทุกๆ ด้าน เพราะจะทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้ถึงจุดอ่อน จุดแข็ง เพื่อมองเห็นปัญหาของชุมชน เข้าใจความเชื่อมโยงภายในชุมชนของตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหา รวมทั้งจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้

เป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ที่มีมาตรฐานในการให้คำปรึกษา ถ่ายทอดความรู้และข้อมูลต่างๆที่ประชาชนควรทราบ ตลอดจนทำให้ความร่วมมือเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานแก่ชุมชน สถาบันทางการศึกษา หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นได้พัฒนาตนเองสู่ความเข้มแข็งได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชน มีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จึงควรมีการศึกษาคุณลักษณะ และศักยภาพของผู้นำชุมชน ในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นรากฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีการศึกษา

การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และบริบทเฉพาะแห่ง ด้วยความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้เสียของชุมชนอย่างแท้จริง

3. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย เป็นรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำพาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งได้รูปแบบหนึ่ง ควรมีการวิจัยเพื่อหาประสิทธิภาพของรูปแบบหรือพัฒนารูปแบบอื่นๆที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งต่อไป

4. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งต่อชุมชน จึงควรศึกษาวิจัย เรื่อง ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อจะได้คำตอบว่า มีปัจจัยใดบ้างมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนทางตรงและ/หรือทางอ้อมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2542). *ภาพรวมของ “พัฒนาการขององค์กรชุมชน” ในองค์กรชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม*. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. กรุงเทพมหานคร, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ประเวศ วะสี. (2541). *ประชาสังคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรสโปรดักส์
- วารุณี พงษ์บุญโญ. (2545). *ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านอัมพวัน หมู่ที่ 8 ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (2545). *จดหมายข่าวประชาสังคม*, 4(2), 5.
- สถาบันเพื่อการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน. (2552). *การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 1.พิษณุโลก : ทิพย์เสนาการพิมพ์
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549)*. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- อนุชาติ พวงสำลี. (2542). *ขบวนการประชาสังคมไทยความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์ จำกัด.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). *ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร : แปลน พรินต์ติ้ง.